

Jean Thiry

I te 20 nō fepuare i te matahiti 1962, i te taura'a manureva nō Orly, 'ua ta'uma atu 'o Jean a Thiry tāne i ni'a i te hō'ē "Constellation" tei hōho'a i te mau manureva ato'a, nō te rere atu i Tahiti 'e i Nouméa. Ha'atāpa'o-tenerara-feti'a-toru-hia, e maha 'ahuru matahiti tōna (48), 'ua tāpe'a atu 'oia i te fenua Marite ma te fa'aiti i tōna ti'ara'a i te ti'ara'a, rave 'ohipa a te hau i te pae o te rerera'a manureva, e tere 'oia i te pae Patifita nō te fa'anaho i te mau rerera'a manureva i reira. Tau hepetoma nā mu'a a'e, 'ua arata'ihiia 'oia e te ti'a mana o te fa'aterera'a hau i te pae o te tere nā te reva, 'e 'ua ineine roa i te fa'ahiti i te mau hia'ai a te fenua Farāni nō te mau fenua 'ōhi, nō te mau rēni rerera'a manureva e matara mai 'ia 'āvarihiia te taura'a manureva nō Fa'a'a. 'Oia ho'i, a piti matahiti tō te tenerara Thiry tāne maura'a mai i te ti'ara'a fa'atere nō te CIAS, te fa'aterera'a o te mau nu'u nō te mau mahuātoa ta'a'ē : tīmio, ihiora, 'ātōmī. 'Ua ha'amata mai tōna ti'ara'a ta'a'ē e pae matahiti nā mu'a mai. Noa atu tōna 'ohipa-tāmau-ra'a i te CEP nā roto i te 'imira'a i te fenua tano, i te fa'aineinera'a i nā tau fa'anahora'a e toru, mai te matahiti 1966 'e tae atu i te matahiti 1968, i te tāmatamatara'a i te tūpita 'ātōmī H, e 'ere roa atu 'oia i te ta'ata pā. 'Ei nīno'a ānei i rotopū i te tumu 'e te hope'ara'a ? Te paoti mātāmua roa i hahi'ē i te mana'o Farāni nō te tau o te tenerara De Gaulle. [1]

Te 'ohipara'a i raro a'e i te parau o te '?t?m?

E mea pāpū 'ore te tomora'a 'o Jean a Thiry tāne i roto i te amouta'a i fa'aoti ai 'oia e fa'atupu i te CEP i Pōrīnetia, teie rā, 'o 'oia, 'eiaha roa te tahi atu, tei arata'ihiia e tōna faufa'a 'ite i roto i te ao o te paura 'ātōmī. Tamaiti nā te hō'ē metua e fa'aineine ra i te tau ha'api'ipi'ra'a i te tōro'a ha'api'i tamari'i, 'ua fa'aineine 'oia i tāna tau ha'api'ira'a i te fare ha'api'ira'a teitei anoha'a rau, i raro a'e i te fa'ahepora'a a tō metua tāne, te vāna'a ihitumu René a Thiry tāne " 'aore roa e ha'api'ira'a 'ē atu e pe'e, maori rā te ha'api'ira'a hōhonu o te ihi. 'Āre'a ia Jean ra, e mea au a'e nāna" te tahi mea napenape, pe'epe'e maita'i, 'ōhie i te manuia" i te fare ha'api'ira'a teitei. Manuia mai nei i te fare ha'api'ira'a teitei anoha'a rau, 'ua mā'iti i te fare ha'api'ira'a tauto'ora'a a te nu'u reva hou nei. 'Ua matara mai 'ei tāpa'o hō'ē, te parau tū'ite i te pūtē i te matahiti 1936, 'ei pairati manu uta tūpita, 'eiaha rā fa'ehau pe'epe'e, nā ti'ara'a e piti e mā'itihiia e te mau fa'ehau maita'i roa a'e.

Fa'ehau 'ia au i tōna matarara'a mai mai roto mai i te fare h'api'ira'a "X", nā mu'a roa, e pairati manureva 'o Jean tāne. I taua ferurira'a ra e ha'avā ai 'oia i tōna mau ti'a fa'atere. 'Ua 'āno'i noa tōna huru fa'atietie 'ā'i'a i tōna pōmā'iriāvai 'e tōna 'aravihī 'imi rāve'a. I tōna uiuira'ahia i ni'a i te titau-fa'ahou-ra'a-hia te fenua Rhénanie i te matahiti 1936, tē ha'amanda'o ra 'oia i tōna

pe'ape'a i mua i te huru o te nu'u reva 'e te ferurira'a purutia. I te 'āva'e nō tetepa i te matahiti 1939, e mana'o ti'aturi 'ore tōna i mua i te hopera'a o te tama'i rahi. I te 17 nō tiunu nō te matahiti 1940, nā te pi'ira'a a Pétain, e fa'a'ore i te tama'i, i fa'areva iāna nā ni'a i te manureva i Oran. Fa'arirohia 'ei fa'ehau tāpuni, e tā'ati atu 'oia i te nu'u hau 'e tae noa atu i te tāutara'a a te nu'u āmui peretāne-marite nō te matahiti 1942, 'ei reira tōna pāpūra'a i te pūai ta'a'ē o te hau marite. Tapena i fa'aōhia i roto i te "Royal Air Force" 'ia au i te mau fa'aaura'a i ravehia e Giraud tāne, e fa'ahitihia tōna parau i te pae o te mau tūpitara'a "turura'a i te nu'u peretāne" i Caen 'e i te tuha'a nō Ruhr. Tē pe'ape'a nei rā 'oia i te tu'ura'ahia te nu'u hau i raro a'e i te mana ha'apa'o 'āha'aha'ahia e te paura'a nō te matahiti 1940, te fāri'ira'a i fa'atupuhia e te mau Farāni ti'amā 'e te mau Peretāne.

Tē fa'ahapa ra 'oia i te mau 'ōfītiē Farāni e fa'ahaeha'a ra ia rātou i mua i te mau mā'aro'arora'a a te mau Peretāne. E ha'apēnihia e ana te mau tāpa'o Farāni i ni'a i tōna mau manureva 'e e pati te mana'o "vāvāhi i te fa'anahora'a a te *Bomber command*" : e fa'anaho 'oia i tāna pupu manureva tama'i, 'ia 'ape te mau pairati Farāni i te hiti o te nu'u manureva 'e te teitei e vaitaha'a noa, ma te fa'a'ere i te mau tāfafafa peretāne. 'Ua 'itehia rā te reira. Tama'ihiia e tōna mau fa'atere, 'aita ato'a 'o Thiry tāne i riri i te tu'u-ra'a-hia atu 'oia i rāpae. 'Ua fiu roa 'oia i te fenua Peretāne. Nō te utu'a i horo'ahia e tōna mau ti'a fa'atere, 'oia ho'i, " nā roto i tōna huru, 'ua au 'ore i te mau hoa tā'ati peretāne", e tāpa'opa'o 'oia i tōna mana'o māinaina maita'i " 'aita vau e 'ite ra i taua utu'a ra, nā reira ato'a te ti'a mana e mana'o ra e fa'ahepo mai te reira iā'u. [2]"

Tē fa'a'ite mai nei teie mau 'ā'amu iti i te tahi huru honora'a 'ā'i'a o tē 'ore roa e fāri'i i te ha'avī. Te 'ōpuara'a CEP 'o tāna e fa'a'ite ra i te fa'aterera'a hau o te mau fenua-'aihu'a- rā'au i te matahiti 1962, tē fa'ahiti ra i te pūai marite mai te hō'ē hoho'a tano 'ore 'o tāna e 'ore roa e hina'aro e fa'atupu i Pōrīnetia. "E ti'a roa 'ia 'ape i te tahi fa'ata'ara'a ti'a (mai te nu'u marite i Europa) e fa'aō ra i te fa'anahora'a nei i roto i te fa'arava'ira'a faufa'a o te fenua [3]." I te uiuira'ahia 'oia i te matahiti 1976, e mana'o ri'i mā'ino'ino tōna i ni'a i te fa'anahora'a a te nu'u marite i fa'ariro ia Europa mai te hō'ē hau nūnui e tano e tauui noa : "Nō rātou, e mea ātea 'o Europa, 'ua pau i te tama'i i Viêt-Nam, nō rātou hō'ē ā huru, 'oia nei." 'Aita ho'i tō tōna tā'amura'a 'ā'i'a e he'e ra i ni'a i te tahi tauira'a i te pae o te tara-'aihu'arā'au-ra'a. E fa'ahiti ma te 'āueue 'ore 'oia i te fa'autu'ara'a fifi i tupu i te fenua Madagascar, i te matahiti 1947, e ora ai 'oia "i te tahi orara'a au maita'i". 'Ua mana'o te tenerara Christienne tāne tei uiui iāna :"i muri a'e i te 'ōrurera'a hau, tei pi'ihia 'ōrurera'a hau ?"Thiry tāne, ma te taiā 'ore : "tei te tau, e mea maoro, tei te taime hope'a e manuia ai, 'aita rā i hope, tē fa'atupu noa ra mātou i te tahi mau fa'anahora'a nō te tama'i, te pupuhira'a i ni'a i te mau mea ato'a e auauahi ra i roto i te mau uru rā'au, nō te mea tei reira te mau tataino i te tāpunira'a, 'ia 'itehia atu, e taorahia atu te tahi mau tūpita." [4]

'Aita 'o Thiry tāne i ha'amaoro i te tī'ā'aura'a i te parau o te 'ātōmī. Mea nā roto īa i te tahī fārereira'a mana'o-'ore-hia i te pū o te mau ha'api'ira'a teitei a te nu'u (CHEM), i te matahitī 1957. Ta'ata ha'api'i, e tauturu 'oia i te tāpa'o pae Ailleret tāne, e ono matahitī hau i te pa'ari īāna, i te fa'aineinera'a i te tahī ha'api'ira'a nō te fa'ataui i te mana'o. Te pū tarī'a īa 'o Thiry tāne (nō tōna 'ōhie i te fa'ahapa i tōna mau fa'atere) 'e e 'āfarō maita'i 'oia e "te feiā huru ta'a'ē mau", i te huru 'eta'eta. Te huru īa 'o Ailleret tāne (1907-1968), 'ōrurehau, tarihia i Buchenwald, tōmana nō te mau mahuātoa ta'a'ē o te nu'u mai te ha'amatara'a i te 'āva'e tenuare nō te matahitī 1952. I roto i taua fārereira'a ra, i tōna ti'ara'a tenerara, e rave 'o Ailleret tāne i te fa'aterera'a o te Pū fa'atere, 'āpī roa, o te mau mahuātoa ta'a'ē (CAS) o te nu'u, tē tonohia nō te tī'ā'au, i te pae o te mau nu'u, i te mahuātoa 'ātōmī Farāni tē fa'atupuhia iō te feiā tīvira a te CEA. E ha'apārahi 'o Ailleret tāne i tāna nau fa'ehau e pae 'ahuru tei matara mai mai roto mai i nā nu'u e toru nō te tomo roa i roto i te Pū Pārurura'a a te Hau^[5]

Hau atu ia De gaulle, i te matahitī 1967, e fa'ahiti tāmau 'oia i te parau o te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o "e nā mua mai", te pe'ape'a īa o te mau "atlantistes".

'O Thiry tāne tē ti'a 'ei mono, i te aroā *de la tour Maubourg* : 'ua fa'aoti tōna fa'atere e rave i te fa'aterera'a o te nu'u i te fenua Aretēria, i muri a'e i te tūpitara'a 'ātōmī mātāmua i Sahara, tei 'ōpuahia nō te 'ōmuara'a o te matahitī 1960. Te vāhi e au ai 'o Thiry tāne, te pae īa o tāna fa'anahora'a tano 'e te mā'itira'a i te tuha'a nō Reggane. E hi'opo'a 'oia i te patura'a o te pū, e fārerei i te CEA, e ha'api'i i te mau ture o te pāna'ona'o 'ore, 'e e tī'ā'au i te mau fārereira'a e te DAM : "terā te tahi ti'ara'a i fāna'ohia e au nō te tātā'ira'a i te mau fifi" i rotopū ia Ailleret tāne 'e 'o Buchalet tāne. E tīria feiā 'aravahi e rohi i pīha'i ia Thiry tāne, mai ia Durcos, 'ōfītiē nō te nu'u patu pare, tē patu ra i te pū nō Reggane 'e tē amo mai i te ti'ara'a mono fa'atere. I te 'āva'e mē nō te matahitī 1960, e fa'atere mai 'o Thiry tāne i te CIAS 'e e fāna'o ato'a 'oia i te toru o te feti'a ('āva'e tītema nō te matahitī 1961). Mara'ara'a vitiviti tē tāpa'o i te faufa'a 'āpī o te paura 'ātōmī i roto i te paera'a o te repupirīta a te tenerara De Gaulle.

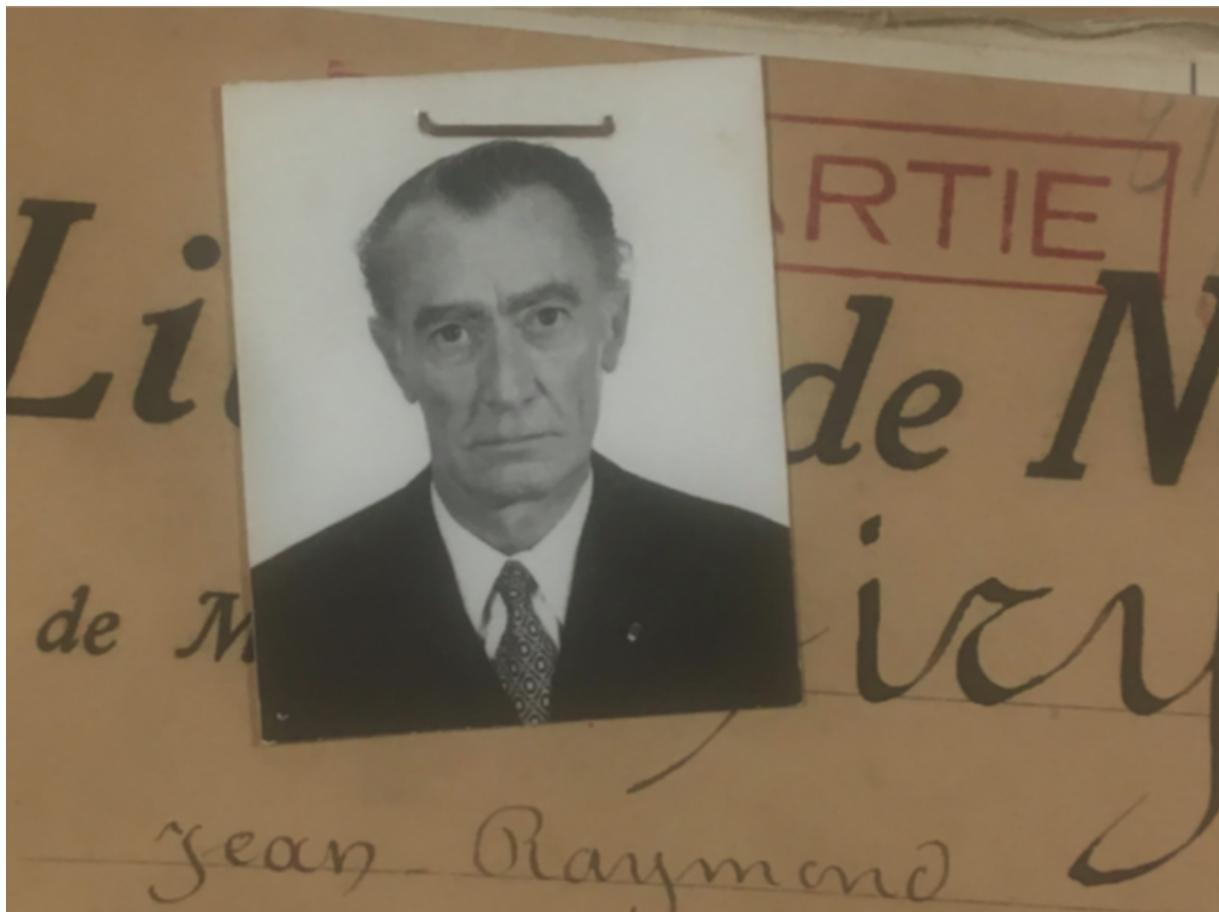
T?'amura'a '?i'a i roto i te Hau repupir?ta : tamaiti a te h?/? v?na'a ihitumu 'e v?na'a onoha'a rau

E fārerei 'o Jean a Thiry tāne i te ao o te paura 'ātōmī Farāni i te taime 'a 'fāna'o ai 'oia i te hō'ē orara'a tōtiare faufa'a mau nō tōna maita'i i te ha'apiira'a. Te 'avei'a i pe'ehia mai e ana, maoti īa te mau tū'atira'a i vai na i muri a'e i te tama'i rahi, i roto i te ao o te ha'api'ira'a īnei, te ao o te fa'aotira'a poritita īnei 'e te mau fa'ahepora'a a te nu'u. Fānauhia i te matahitī 1913, tamaiti nā te hō'ē 'orometua ha'api'i i te fare ha'api'ira'a tuatoru i Strasbourg, tamaiti ho'i nā te hō'ē ta'ata rave 'ohipa pere'o'o auahi, e fa'aō atu 'o Jean a Thiry tāne i te matahitī 1933 i te manuiara'a 'oia i

te fare ha'api'ira'a anoha'a rau. 'Ua tonohia atu tōna metua tāne i te fare ha'api'ira'a nō *Langres* i te fare ha'api'ira'a tuarua nō *Dijon*, i reira ho'i tōna tata'ura'a nō te tomo atu i roto i te fare ha'api'ira'a teitei a te mau 'orometua. Nā te tama'i i napu i te 'orometua nui matemātita hou nei, i reira ato'a i te fārereira'a i tāna vahine. 'Ōfītiē, mau i te 'āuri i *Verdun*, e ho'i fa'ahou 'o René a Thiry tāne i te ha'api'ira'a i muri a'e i te haura'a tama'i, 'ei reira 'oia e tītau ai i te ti'ara'a taote. Te hia'ai 'o Jean tāne, tāna matahiapo, i te matarara'a mai mai roto mai i te fare ha'api'ira'a "X", o te fa'aō atu i roto i te fare ha'api'ira'a 'āpī a te nu'u reva (a 'ahuru matahiti i te 'āvarira'ahia) 'e tē tāvinira'a i roto i teie mahuātoa 'āpī, 'aore te reira i ātea roa i te tumu i tū'ati ai 'o René tāne i te fa'aterera'a hau o te nu'u reva. [6]

I fa'atere ai i te hō'ē pū mā'imira'a nō te tuatāpapara'a i te mau vai 'e tō rātou huru, i *Strasbourg*, nō te aura'a e vai ra i roto iāna 'e 'o Albert a Caquot tāne, fa'atere rahi nō te tuha'a anoha'a o te tere reva i te fa'aterera'a hau o te nu'u reva. I te ha'amatara'a o te CEP, e fa'ue 'o Jean a Thiry tāne ia Albert a Caquot tāne, tei roto ho'i i te tau ha'atuha'ara'a, 'ia hamani mai i te mau pōpō e au nō te ha'apa'a'ina i roto i te aore. Te nati o teie mau pū mā'imira'a i fa'ata'ahia nō te tuatāpapara'a i te mau vai 'e tō rātou huru (maoti 'o René a Thiry tāne i matara mai ai hō'ē pū i Marseille), o te hope'ara'a īa o te poritita i ferurihia i te 'ōmuara'a o te mau matahiti 1920 e te fa'atere hau o te nu'u reva, 'o Laurent-Eynac tāne.

Ce cliché, pris en fin de carrière, le représente en civil, contrairement à la plupart des clichés que l'on peut trouver en ligne

Thiry s'en amuse ; peu lui chaut, pourvu que les Polynésiens n'en soient pas informés : « quand j'ai passé l'immigration, ils ont rigolé : "mais, ce n'est pas vous qui êtes à Reggane ?" ».

En matière de culture du risque, Thiry revendique la supériorité de l'éthique militaire et de l'expérience du combattant sur l'atomiste dans la mise au point de la force de frappe. L'accident de Béryl, en mai 1962, le conduit à marquer son territoire, face aux ingénieurs du CEA. Thiry envoie « un télégramme à Paris, avec copie à l'Élysée » qui fait du bruit. Lorsqu'il évoque ce souvenir, 14 ans plus tard, il utilise à deux reprises des images animales pour disqualifier les civils : les « agents du CEA avaient fiché le camp comme des lapins par frousse » ; « effectivement je ne disais pas du bien des canards du CEA ». Thiry assume la prédisposition des militaires à assurer

E mea faufa'a roa te ōra'a atu 'o Jean a Thiry tāne i roto i te fare ha'api'ira'a anoha'a rau, nō tōna orara'a. Te parau o te paura 'ātōmī, e 'ohipa vāna'a anoha'a rau. Te mau pīahi nō te matahiti 1928 tei pūpū i te mau vāna'a o te paura 'ātōmī Farāni i raro a'e i te mahara'a o te repupirīta. Maoti te auturuturura'a e maru ai tau umeumera'a i rotopū i te mau nu'u 'e te DAM. Nā tōna auturura'a e 'o Robert Hirsch, i te fa'aterera'a nō te CEA mai te matahiti 1963 e tae atu i te matahiti 1970, nō te ha'amaita'ira'a i te mau pirit'a'i ha'afifihia e te ahata'aria o te piti o te ha'apa'a'inara'a paura 'ātōmī i raro i te fenua i In-Ecker (*Béryl*, i te mahana mātāmua nō mē nō

te matahiti 1962) : "Ua tātāma'i maita'i mātou i te ha'amatara'a [...] Mai roto mai māua e piti pupu pīahi ta'a'ē nō te "X" 'e 'ua 'āfarō maita'i mai." Pairati nā mua roa, fa'ehau mai ai, e te'ote'o rahi tō Thiry tāne, 'ia fa'ahiti 'oia i te parau o te mau fa'ehau nō Saint-Cyr. I te fare ha'api'iira'a anoha'a rau, tāpa'o nō te hanahana, te fa'aterera'a o te hau e fa'aineine ai i te vauvaura'a parau nā te mau ve'a, fa'aarara'a i te ha'apa'a'inara'a paura 'ātōmī mātāmua roa a te hau Farāni. 'O Bucharet tāne rāua 'o Ailleret tāne nau ti'a metua nō te paura 'ātōmī. Tē fa'ati'a nei 'o Thiry tāne i teie parau ma te onoono maita'i i ni'a i te faufa'a hanahana o te fare ha'api'iira'a ra e amohia ra e te paoti o te DAM : "Ua parau 'o Buchalet tāne, ta'ata maita'i ho'i, i te hope'ara'a, i te fare ha'api'iira'a anoha'a rau, 'aita ho'i 'oia i reira i te ha'api'iira'a, 'o Ailleret tāne rā, 'oia ia, i teie Trava i te matahiti 1960 : Hō'ē noa metua vahine tō teie paura 'ātōmī, e rave rahi rā metua tāne"; 'ua vaiiho 'oia i tōna ti'ara'a metua tāne nā Ailleret tāne. [7]

I te CIAS, 'ua fārerei te tenerara Thiry tāne i te tahī rahira'a vāna'a 'āpī a'e iāna : e tihepu 'oia ia Ducros, te ti'a ha'apa'o i te "Génie", 'oia ho'i, te pū e tī'ā'au 'e e pāruru i te mau patura'a rarahi a te nu'u, i Alger, hō'ē X amouta'a nō te patura'a i te vāhi ha'apa'a'inara'a i te paura i Reggane, te pitira'a ia o te ha'apa'a'inara'a. I roto i te "Constellation", 'oia ho'i, te pupu 'ohipa a te tenerara Thiry, tē reva i te fenua Tahiti, 'o te 'atimarara Salmon, 'ihitai mātoru, fa'atere tahito nō te "Colbert", tei tonohia nō te 'imi i te mau motu 'aore ra fenua tano nō te fāri'i i te vāhi ha'apa'a'inara'a i te paura 'ātōmī, e X28 'oia, ... e mea au rahi nā Thiry tāne tō rāua aupirira'a, 'ia fa'ahiti 'oia i te orahia mai hō'ē 'ahuru ma pae (15) matahiti nā mua mai : " Salmon tāne, e tō'u hoa Salmon tāne, fa'ehau nō Saint Cyr ato'a, tē ta'a ra ia ' 'outou, e fārerei-ato'a-hia i roto i te nu'u ihitai. [8]

Te peu o te fa'ehau huna, te ataata 'e te mana 'eta'eta

Noa atu tōna pe'e 'ore i te rēni arata'i a De Gaulle, e fāri'i 'oia i teie nei i te huru manuiara'a o te 'ātōmī Farāni, ma te fāri'i i te tomo atu i roto i te parau huna a te Hau, tē pāto'i i te mana'o e fa'aō i te mau Mā'ohi i roto i te mā'itira'a i te vāhi tano nō te ha'apa'a'inara'a 'e nō te mau fa'aarara'a rau i te pae o te arutaimareva 'e te pae o te ea. 'Ua tāruri te tātī i te huna. I roto i te manureva 'o tāna i tārahu e pupu hō'ē 'ahurura'a fa'ehau natihia i roto i te huna. Te pairati nō te manureva a te taiete UTA i tārahuhia, 'o Charles Locquerieux, e fa'ehau tahito nō te pupu manureva tama'i a Thiry tāne i te fenua Peretāne : "ua parau vau iāna, e ara, 'eiaha roa atu tō vaha e parau noa a'e". Te ti'a tīvira 'otahi o te pupu, 'o Lamaison tāne, ti'a pāpū nō te 'ohipa manureva tīvira Farāni, e tāpa'o pae tahito nō te nu'u reva, o tē tāpe'a i tāna parau.

'Ua tu'uhia te taiete manureva UTA, tē 'imi ra i te tahī mau rēni rerera'a i Patifita, i roto i te 'ōmo'e, te rito ia o te 'ōpuara'a a te nu'u. 'Ua parare te parau huna i te fenua Marite, 'e 'ua tāpa'ohia tōna i'oa. E 'itehia ia 'o Thiry tāne mai te tahī ta'ata tīvira, mai tā te hoho'a, e vai ra i roto i tāna pu'e

parau i te SHD, e fa'a'ite ra. 'Ua patahia teie hoho'a i te hope'ara'a o tāna tau raver'a 'ohipa, mai te tahi ta'ata tīvira, 'eiaha rā mai te rahira'a hoho'a e 'itehia i ni'a i te natirara : [9] [10]

E mea 'ārearea roa nā na; e 'ere 'oia i te mea tā'u'a roa, terā rā, 'eiaha roa atu te mau Mā'ohi 'ia 'ite noa a'e: " i tō'u matarara'a mai te piha hi'opo'ara'a ta'ata e tomo i roto i te tahi fenua, 'ua 'ata rātou : "e aha rā, e 'ere 'oe tē rohi ra i Reggane ?".

I te pae o te 'arora'a i te fifi, tē ha'apāpū nei 'o Thiry tāne i te pūai ta'a'ē o te nu'u 'e te orara'a o te fa'ehau i rohi nō te 'ātōmī, i te fa'aineinera'a i te pūai o te nu'u. Nā te fifi i tupu i *Béryl*, i te 'āva'e mē nō te matahiti 1962, i turu iāna i te tāpa'o i tōna ti'ara'a, i mua i te mau 'aivāna'a a te CEA. E hāpono atu 'o Thiry tāne i te tahi rata niuniu i *Paris*, hō'ē hoho'a i te Elysée, tei fa'atupu i te māniania. 'la fa'ahiti oia i te reira hō'ē 'ahuru ma maha (14) matahiti i muri mai, e fa'a'ohipa 'oia, e pitī taime, i te hoho'a o te mau 'ānīmara, 'ei fa'ahoho'ara'a i te mau rave 'ohipa tīvira :" 'ua tā'ie te mau rave 'ohipa tīvira a te CEA mai te rāpitī, nō tō rātou ri'ari'a"; "parau mau, 'aita iho ā vau i parau i te parau maita'i nō te mau mo'orā a te CEA". 'Ua amo iho ā 'o Thiry tāne i te ti'ara'a fa'ehau e fa'aruru i te mau fifi e fārereihia i te tau o te 'ātōmī : "Aita roa atu vau e nehenehe e parau i te parau maita'i nō te feiā temutemu haere noa 'e te feiā e rave tano 'ore ra i tā rātou 'ohipa". E hōrō'a te 'ā'au mehara i te tau to'eto'e nō te matahiti 1962 (mā'itihia e te CEP) i te pairati tahito nō te manureva tūpita, i te tāpa'o nō tōna huru 'āhīhī-'ore i te rere-haeha'a-ra'a 'oia i te fenua Nu'u Hiva : 'aore roa te mau pererau turu o te manureva i mara'a noa a'e. 'Aore roa e rāve'a nō te ho'i maori rā e rere haeha'a noa ma te marū noa. E va'u hora i te maoro nō te rere i te roara'a e pitī tauatini (2000) tiromētera, 'aore roa e tōpata mōrī fa'ahou i te tāpaera'a i Tahiti. I roto i terā tane tauiha'a mātēria i tarihia, 'aore roa e "bicyclette", 'oia ho'i e tauiha'a e vai ra i roto i te pererau manureva e turu i te taime fa'arevara'a 'e te taime ha'apoura'a, 'ua fati 'ē. 'Ua ani atu 'o Thiry tāne i te tauturu i te nu'u reva Marite, tei 'āfa'i mai i te tao'a taui mai te fenua Vaihī mai...

Terā huru hi'ora'a nu'u a Thiry, e riro roa 'e fa'atere o tē 'ore roa e tū i roto i te mā'itira'a a te CEP, nō te patura'a ānei, te fa'aterera'a ānei. 'Aita 'oia i rava'i i te mā'itira'a 'oia ana'e i nā motu 'o Moruroa 'e 'o Fangataufa : tē hina'aro ato'a ra e fa'atere mai tāna iho e hina'aro ra. 'Ua fa'ati'amā "oia iāna i te matarara'a mai mai te DAM, mai te nu'u ato'a, i te taime 'a hina'aro ai 'o Ailleret tāne, fa'atere nō te pū fa'atere a te nu'u, e fa'atano i tāna raver'a. E fāri'iha tāna anira'a, hō'ē hora fārereira'a aro 'e aro e te tenerara De Gaulle. E matara mai 'oia e te hō'ē fa'auera'a mana a te "Conseil de défense"- 'oia ho'i, e mau fa'atere hau 'e e tī'a nō te nu'u, e tuatāpapa i te parau o te pārurura'a i te fenua 'e te nūna'a Farāni- tei fa'aturēni iāna i te fāito 'o Hirsh tāne, te ta'ata e taiāhia, 'e te tenerara Lavaud tāne, ta'ata fa'ari'ari'a mau", 'oia ho'i te fa'atere o te CEA 'e te 'auaha fa'atere hau nō te tauiha'a tama'i. Nā te fa'aterera'a hau e tī'ā'au i te DirCEN e

fa'ariro ia Viard tāne mai tāna "fa'atere anoha'a" nō te mahuātoa. Tei raro a'e te DirCEN i te fa'aterera'a a te fa'atere hau 'e tano roa e fa'ariro ia Viard tāne 'ei "ra'atira anoha'a".

T?'amura'a maoro i te ?teara'a o te fa'ataura'a mana'o

I ni'a i tōna ti'ara'a fatu nō te pūai o te nu'u Farāni, e 'ere 'o Thiry i te matapō i mua i te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o. Te 'oi'oira'a o tōna mau ti'ara'a i roto i te nu'u, maoti tōna urura'a i te CIAS, e 'ere roa atu i te tahi tomora'a matapō i mua i te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o.

'Aore roa 'o Thiry tāne i parau noa a'e mai ia Roger a Baléras, fa'atere nō te DAM : "i tomo na te mau ta'ata mai te tomora'a i roto i te fa'aro'o. 'O vau ia".

'Ua vaiihio te tenerara o te nu'u reva i te nu'u i te matahiti 1956, e pae 'ahuru ma ono (56) 'ōna matahiti. E 'ere roa atu nō tōna ha'apa'o-'ore-ra'a i te paura 'ātōmī, inaha, e riro mai 'oia 'ei 'aifatu a te nu'u i pīha'i ia Giraud tāne, tāvana hau o te CEA. 'Aita tōna ti'ara'a i te CEP i amo iāna i te tahi fāito teitei i roto i te pū fa'atere a te nu'u, 'eiaha mai te mau "X" mai ia Ailleret tāne 'e 'o Fourquet tāne, tōna hoa i te tau ha'api'ira'a, tei fāna'o i te tahi mara'ara'a o tōna ti'ara'a 'ei hoa i te tau o te Ti'amāra'a ('ua parau atu vau iāna, pōpō ia 'oe, e 'ere i te ma'au ! 'O vau ato'a, 'ua fa'aruru ato'a vau i te fifi i te fenua Peretāne".) 'Ua fa'au 'ēna ānei 'o Thiry tāne i te tahi 'ōpanira'a ti'ara'a nō te feiā i 'ore i ū i roto i te fa'anahora'a o te hau Farāni ti'amā ? Ma te 'ore i tītau i te ti'ara'a teitei o te 'āpapara'a mana, e reva 'o Thiry tāne ma te 'ore e fa'aātea i te fa'aturara'a i te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o. [11]

'Ia uiuihia atu i ni'a i tāna tau raver'a 'ohipa, i te matahiti 1976, 'aita 'oia e fa'atietie ra iāna i te 'ohipara'a i roto i terā tua'aito 'ū'ana mau. Tē fa'ahiti ra 'oia i tōna turura'a i te tahi taiete 'o tāna i mana'o e mea faufa'a 'ia vai noa te fenua Farāni i roto i te tāpura o te orara'a o te ao nei : " te mauha'a tama'i 'ātōmī, e mea hepohepo mau, 'ia ferurihia, te māu'a rahi i te tāmatamatara'a te ta'ata, i tōna fa'aihora' i te mau mauha'a mai teie te huru". Tē 'ite ra 'oia i roto i te pa'a'inara'a te paura 'ātōmī i Hiroshima, mai te hō'ē " raver'a 'ētene" ma te amo i te ha'api'ira'a o te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o, mai "te hō'ē tumu hō hau", 'aita rā 'oia e mana'o ra ē e raupe'a, mai tā Kantra te huru, nō te hau mure 'ore. Tē pāto'i nei 'oia i te mana'o ē e nava'i roa te paura 'ātōmī nō te tinai i te hō'ē tama'i fa'aauhia. "Te mana'o īa e parepare-fa'ahou-hia ra e Gallois tāne, 'e e mea hape, e mea pāpū roa". 'Ua mātau 'oia i te ta'ata i feruri i tau mana'o Farāni ra, 'ua fāri'i iāna i roto i tāna pupu manureva tama'i i te fenua Peretāne, 'aita roa atu hō'ē a'e i hina'aro iāna, nō tōna huru rumaruma 'e te amuamu mau 'ore": 'ua pāpū roa vau mai te peu e haru te mau rūtia i te 'oire nō Berlin to'o'a o te rā, e'ita roa atu te tama'i 'ātōmī e tupu nō te reira noa a'e.

E ti'a atu 'o Thiry tāne mai te tahi ti'a e pāruru i te 'ātōmī 'imi fā nō te fa'atuea i te mau rāve'a tano 'ore i Europa. E ti'a atu 'oia nō te pāturu i te mana'o ē e fa'a'ohipa i te mauha'a tama'i 'ātōmī 'ei mauha'a pāruru "ia 'ore te 'ēnemi 'ia tomo mai". Tau 'āva'e hou te 'ōrero a Raymond a Barre tāne i *Mailly*, tē topearo i te fa'aho'ira'a tano Marite, ma te fa'atura 'ore i te fa'aarara'a a te nu'u a De Gaulle tāne 'aore ra te fa'aarara'a hope'a a Chirac tāne, te hia'ai a Thiry tāne rāua 'o Giscard tāne, te fa'atueara'a te pārurura'a a a te Hau farāni i ni'a i te fa'anahora'a a te mau Marite. E fa'a'ite roa 'o Thiry tāne i tōna ti'ara'a i mua i te nūna'a. I te matahiti 1976, e ū ato'a atu 'oia i roto i te tahi rurura'a Purutia i Berlin, 'e pi'i 'oia nō te hō'ē 'Europa nō te Pāruru. I te 'āva'e tenuare nō te matahiti 1977, e pia 'oia i te tahi parau ve'a, nō taua mana'o ra, i roto i te ve'a *Paris-Normandie*, pia-ato'a-hia e te ve'a ra *Le Monde*. 'Ua poritita roa tōna fa'aōti'amāra'a i roto i nā tātarara'a e piti o te hi'ora'a 'āmui – e taea te fa'ahotura'a mauha'a tama'i 'imi fā Farāni 'e te tahi huru 'europara'a tē tāhiti i tōna maita'i i te 'Europa o te mau hau a De Gaulle – 'e te fa'aōti'amāra'a fa'ati'a. I te 'āva'e nō tenuare i te matahiti 1978, e pāpa'i 'oia i te tahi parau tē vauvauhia mai te tāpura poritita a Jean-Jacques a Servan-Schreiber tāne: "E aha ia pa'ari nō 'Europa 'āmui teie fa'arava'ira'a i roto i te 'āmuira'a 'e te turuturu autaea'era'a o te mau pūai ato'a o tō tātou mau veutupu, te fenua Heremani iho ā rā, 'e tō tātou pūai 'ātōmī !" I te 'āva'e māti nō te matahiti 1981^[12], i te tau o te mau tūpita pao, i roto i te ve'a " *Revue de défense nationale*, e fa'ahiti 'oia iāna mai te hō'ē ta'ata e fāito i mua i te 'ohipa e tupu ra, 'eiaha rā mai te hō'ē ta'ata 'eta'eta e pāto'i i te fa'aho'ira'a tano. E fa'a'āpī 'o Thiry tāne i te ha'api'ira'a i ni'a i te tāpura naho 'ātōmī 'o tāna i fa'aineine nā Ailleret tāne i te matahiti 1957. Tē fa'ao'ō'o ra 'oia i te fa'aarara' hōpe'a tē ha'amo'a roa te fenua Farāni 'ia ha'apae i te tahua 'arora'a i mua : " 'A pohe 'o 'Europa 'ia vai noa 'o Farāni : 'auē ia hi'ora'a vare^[13] !" Teie rā, tē taiā nei 'o Thiry tāne i te taera'a mai 'o Mitterand tāne, 'aore roa 'oia e ti'aturi ra i tōna topearora'a i te fa'aruri-'ē-ra'a mana'o. I te hopera'a tāna tau peretitenira'a mātāmua, e tu'urima 'oia te pi'ira'a a nau tenerara e maha 'ahuru ma pae (45) i roto i te ve'a *Figaro* nō te 3 nō mē 1988 : e riro mau te ti'ara'a pāpū 'ore 'e tū'ati'ati 'ore 'o Mitterrand tāne i ni'a i te fifi o te fa'a'orera'a i te mau rāve'a tama'i, i te fa'atupu i te 'ati i te pae o te pāna'ona'o 'ore". 'O Chirac ana'e tē ti'a i te arata'i i te tahi poritita pārurura'a ti'a, tano, nō teie tau, i roto i teie ao tūrorirori tā tātou e ora nei, tē vai noa ra i roto i te ataata, noa atu te mau tāpa'o e 'itehia ra". E tae mai hō'ē rata māinaina maita'i a JPC i te 6 nō tiurai i te matahitri 1968, fa'ahapara'a iāna i ni'a i te 'orera'a 'oia i fa'atura i tāna 'euhe o te mūra'a": "e 'ere te nu'u nō te pae 'atau, e 'ere ato'a nō te pae 'aui : nō te Farāni rā".

Ha'apotora'a parau

Second d'Ailleret au Commandement Interarmées des Armes Spéciales (CIAS), Jean Thiry (1913-1997) en prend la tête en 1960 ce qui lui fait jouer un rôle central dans le choix du site souterrain (In Ecker) puis polynésien. Devenu en 1964 le premier Directeur des Centres d'Essais Nucléaires (DirCEN), il y organise les trois premières campagnes (1966 à 1968) et expérimenté la bombe H, il demeure largement méconnu. Cet effacement s'explique en partie par la culture de la clandestinité et du secret qui a entouré la mise au point de la force de frappe et la difficulté d'accéder aux sources, ce qui a stérilisé l'historiographie du nucléaire militaire. L'occultation mémorielle de Thiry s'explique probablement par ses conceptions stratégiques et son affiliation politique qui le situent en-dehors du champ gaulliste ou miterrandien. Pour autant Thiry ne se situe pas, loin s'en faut, dans la galaxie des opposants au nucléaire et n'a pas trouvé de place dans la mémoire très polarisée de la dissuasion française.

Puna o te parau

Pū o te 'ā'ai o te Pārurura'a ia Farāni – Pu'e parau a te ta'ata iho : DE 2013 ZL 153 / 261 –
Tāu'aparaura'a e te tenerara Thiry tāne i te matahiti 1976 e te SHAA – DIRCEN série GR 13 R
SGDSN Tōmite pārurura'a o te mau matahiti 1960

Tapura puta tai'ora'a

Renaud Meltz et Alexis Vrignon (dir), Des bombes en Polynésie. Les essais nucléaires français dans le Pacifique, Vendémiaire, 2022. Renaud Meltz, « Associer et dissimuler. Les essais nucléaires en Polynésie française, un « deuxième contact » entre secret et mensonge, RHMC, 72, juillet-septembre 2023.

Rohiparau /Taparau/ Fatu parau

[**Renaud Meltz**](#)

Fa'atere nō te nene'ira'a

Parau papa'i ha'apapu

1. Jean-Paul Bailliard, « Chroniques d'un prospecteur de sites », Bulletin DAM (CEA) na 100, mē 1988.
2. Pū e ti'a'au i te 'ā'ai o te pārurura'a a te Hau(SHD), AI 8 Z 52 tāu'aparaura'a a Thiry 'e te tenerara Christienne, fa'atere nō te Pū e ti'a'au i te 'ā'ai o te Nu'u reva, te 28 nō 'ātopa 1976.
3. SHD, GR 13 R 170, Thiry i te MOM, te 19nō novema 1962.
4. 'Ārāuru o te tōmite faufa'a a te 'aeri oà te Hau Repupirita i ni'a i te 'ōpuara'a Ture faufa'a nō te matahiti 1958,hono i te 'ārāuru o te rurura'a nō te 11 nō māti 1958.
5. Henri Villat, « Notice nécrologique sur René Thiry (1886-1968), 'ārāuru a te Fare o te mau Ihī, t. 267,te 28 nō 'ātopa 1968.
6. SHD, AI 8 Z 52.
7. Jean-Paul Bailliard, « Chroniques d'un prospecteur de sites », Bulletin DAM (CEA) na 100, mē 1988. Hī'o atu, tau tāparau nei Ma vie : notes et souvenirs, Bernardswiller, I.D. l'éd., 2010.
8. Meltz, 2022
9. DE 2013 ZL 153 / 261
10. Le Monde, te 11 nō māti 1971.
11. Le Monde nō te 19 'e te 20 nō tenuare 1978.
12. Jean Thiry, « Les chemins de la stratégie : la bataille en Europe », Revue de défense nationale, na 408, nō māti 1981, 'api. 49-54.